

Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio ypatumai

Violeta Cimalanskaitė-Kazlauskienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Psichologijos instituto doktorantė
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 266 7605
El. paštas: <cimalanskaite@gmail.com>

Gintautas Valickas

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto
Psichologijos instituto profesorius
socialinių mokslų daktaras (HP)
Universiteto g. 9/1, LT-01513 Vilnius, Lietuva
Tel. (+370 5) 266 7605
El. paštas: <gintautas.valickas@fsf.vu.lt>

Straipsnyje analizuojamas pataisos įstaigų darbuotojų ($n = 342$), nuteistųjų ($n = 361$) ir įvairaus amžiaus išorinės (višumenės) grupės atstovų ($n = 1023$) suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio (tam tikrų jo dėmenų) pobūdis, panašumai ir skirtumai, taip pat pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio, tyrimo dalyvių sukauptos patirties ir sociodemografinių charakteristikų sąsajos.

Pagrindiniai žodžiai: pataisos įstaigos, aplinkos, paslaugų ir socialinis įvaizdžio dėmenys, suvokto įvaizdžio panašumai ir skirtumai, įvaizdžio ir sociodemografinių charakteristikų ryšys.

Peculiarities of the Image of Correctional Agencies and Employees

The article examines the character, similarities and differences of the image (or its separate aspects) of correctional agencies and employees perceived by the employees of correctional agencies ($n = 342$), convicts ($n = 361$) and the general public representing different age groups ($n = 1023$), as well as the relations among the image of correctional agencies and employees, experience accumulated by participants, and sociodemographic characteristics.

Keywords: correctional agencies, environmental, service, and social aspects of the image, similarities and differences of the perceived image, relations among the image and socio-demographic characteristics.

Įvadas

Įvaizdis – žmonių susikurtas darbuotojų / pareigūnų, įstaigos ar organizacijos vaizdas, atspindintis atliekamą veiklą, teikiamas paslaugas, elgesį ir laimėjimus, taip pat apimantis su tuo susijusius įsitikinimus, žinias, emocinius išgyvenimus ir vertybes (Valickas *et al.*, 2015). Įvaizdis gali būti kuriamas remiantis

Received: 23/02/2020. Accepted: 20/04/2020

Copyright © 2020 Violeta Cimalanskaitė-Kazlauskienė, Gintautas Valickas. Published by Vilnius University Press

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution Licence, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

tiesiogine (pvz., bendraujant su tam tikros įstaigos ar organizacijos atstovais), tiek netiesiogine (pvz., žiniasklaidos pranešimais ar pažįstamų žmonių pasakojimais) patirtimi (Asimow *et al.*, 2005; Kazoleas *et al.*, 2001; Lemmink *et al.*, 2003; Salzmann, Dunwoody, 2005; Si, Hitt, 2004).

Atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad įvaizdis gali sukelti įvairių svarbių padarinių: daryti poveikį potencialių kandidatų sprendimams renkantis darbą, padėti pritraukti geriausius darbuotojus ir juos išlaikyti (Gatewood *et al.*, 1993; Wittenberg, 1997), skatinti darbuotojų susitapatinimą su organizacija, didinti jų įsipareigojimus organizacijai, pasitenkinimą atliekamu darbu, pasitikėjimą savimi ir savigarbą (pvz., darbuotojai didžiuojasi, kad priklauso teigiamą įvaizdį turinčiai organizacijai), skatinti kitų žmonių bendradarbiavimą ir savanorišką jų paramą organizacijai (tai gali būti labai svarbu teisėsaugos pareigūnams) ir pan. (Ashforth, Mael, 1989; Dutton *et al.*, 1994; Lim *et al.*, 2000; Smidts *et al.*, 2001; Yim, Schafer, 2009).

Nors teisėsaugos pareigūnų ir institucijų įvaizdžio tyrimai kol kas nėra gausūs, galima sakyti, kad jie prasidėjo septintame praėjusio amžiaus dešimtmetyje (pvz., Derbyshire, 1968; Murphy, 1965; Siegel, 1964). Įvairūs autoriai tyrė teisėjų ir teismų (Caldeira, 1977; Derocher, 2003; Fremlin *et al.*, 1972; Hastie, 1973; Rowden, Wallace, 2018), policijos pareigūnų (Gurevitch *et al.*, 1971; Kääriäinen *et al.*, 2016; Korablev, 2012; Lee, McGovern, 2013; Lim *et al.*, 2000; Mawby, 2001; Yim, Schafer, 2009; Zernova, 2012), prokurorų (Berkowitz, 2004; Wright, Levine, 2014) bei pataisos įstaigų ir jų pareigūnų (Cecil, 2007, 2010; Vickovic *et al.*, 2013; Wittenberg, 1997) įvaizdžio ypatumus.

Lietuvoje taip pat yra atlikta keletas teisėsaugos pareigūnų ir institucijų įvaizdžio tyrimų, kuriuose nagrinėjami pedofilijos skandalo metu informacinio portalo *Delfi* ir dienraščio *Lietuvos ryto* publikacijose pateikto teisėjų įvaizdžio ypatumai (Valickas, Jarutienė, 2014), analizuojamas teisėjų ir įvairaus amžiaus visuomenės grupių atstovų (Valickas *et al.*, 2015), taip pat 7–10 metų vaikų (Čunichina *et al.*, 2018) suvokto teisėjų ir teismų įvaizdžio pobūdis, panašumai ir skirtumai, įvaizdžio pobūdžio, tyrimo dalyvių sukauptos patirties ir sociodemografinių charakteristikų sąsajos.

Kalbant apie pataisos įstaigų ir pareigūnų įvaizdžio formavimo šaltinius, reikia pažymėti, kad žmonės retai tiesiogiai susiduria su šiomis įstaigomis ir jų pareigūnais, pačios pataisos įstaigos yra uždaros, todėl formuojant žmonių nuomonę ir įsitikinimus apie jas svarbų vaidmenį atlieka žiniasklaidos priemonės (Bennett, 2006; Cecil, 2007, 2010; Roberts, Hough, 2005; Vickovic *et al.*, 2013). Tačiau žiniasklaidos pateikiama informacija apie pataisos įstaigas gali būti ribota, iškreipta arba netiksli (Cecil, 2010; Ross, Sneed, 2018). Kaip pažymi daugelis autorių, žiniasklaidos priemonės dažnai ieško sensacijų ir sutelkia dėmesį į išskirtinius įvykius (pvz., netinkamą pareigūnų elgesį, nuteistųjų riaušes ir smurto proveržius, seksualinį elgesį, pavojingų nusikaltėlių pabėgimus ar paleidimą iš įkalinimo įstaigos), akcentuoja, kad nuteistieji yra nepaklusnūs ir grėsmę keliantys asmenys, kuriems reikalinga nuolatinė kontrolė, banaliai vaizduoja pataisos įstaigas, sumenkina pareigūnų darbą, iškraipo įkalinimo patirtį (parodant ją arba kaip lengvesnę, arba kaip sunkesnę už realią) ir pan. (Bennett, 2006; Cecil, 2007, 2010; Roberts, Hough, 2005; Ross, Sneed, 2018).

Be to, žiniasklaidos priemonės pataisos įstaigas ir jų pareigūnus paprastai vaizduoja neigiamai (Bennett, 2006; Cecil, 2010; Vickovic *et al.*, 2013). Pavyzdžiui, kaip rodo kai kurių tyrimų rezultatai, išanalizavus 309 svarbiausių JAV laikraščių straipsnius, 79,6 proc. atvejų pataisos įstaigų pareigūnai buvo aprašomi neigiamai, 13,6 proc. – neutraliai ir tik 6,8 proc. – teigiamai (Vickovic *et al.*, 2013). Galima išskirti tokias neigiamai pataisos įstaigų pareigūnus apibūdinančias temas (Vickovic *et al.*, 2013): ne nuteistųjų (pvz., kitų pataisos įstaigų pareigūnų / darbuotojų) diskriminacija ar priekabavimas prie jų; su pareigūnų darbu tiesiogiai nesusiję nusikaltimai (pvz., narkotikų platinimas, vaikų pornografijos vartojimas, ginklų kontrabanda, sukčiavimas); smurtaujantys nuteistieji, su kuriais turi sąveikauti pareigūnai; tiesiogiai su atliekamu darbu susiję pareigybinai pareigūnų nusizengimai ar

nusikaltimai (pvz., seksualinis priekabiavimas, uždraustų daiktų kontrabanda, perdėtas, tarnybinius įgaliojimus viršijantis jėgos panaudojimas, tarnybinių pareigų neatlikimas) ir pan.

Toks dominuojantis neigiamas pataisos įstaigų pareigūnų vaizdavimas sustiprina jau esamus stereotipinius šių pareigūnų vertinimus (kad jie yra neišsilavinę, prastai prisitaikę, tingūs, agresyvūs, žiaurūs, negailestingi ir pan.) (žr. Vickovic *et al.*, 2013; Wittenberg, 1997), taip pat formuoja netikslų ir tendencingą (neigiamą) žmonių suvoktą pataisos įstaigų ir pareigūnų įvaizdį. Taigi pataisos įstaigos, jų pareigūnai ir kiti darbuotojai susiduria su neigiamu įvaizdžio problema, kuri daro žalą jų profesijai (Wittenberg, 1997). Kita vertus, tai nėra tik įvaizdžio problema, nes neigiama žmonių nuomonė apie pataisos įstaigas ir pareigūnus daro negatyvų poveikį šių pareigūnų (taip pat nuteistųjų) dvasinei būklei (Wittenberg, 1997) ir gali tapti svarbiu patiriamo streso šaltiniu (nes mažina profesijos suvoktą socialinį statusą ir prestižą, taip pat žmonių teikiamą paramą), kuris, savo ruožtu, sukelia kitus neigiamus padarinius (Vickovic *et al.*, 2013). Galima pridurti, nors pataisos įstaigų pareigūnai supranta, kad jų profesija yra siejama su neigiamu įvaizdžiu, kol kas jie yra linę izoliuoti nuo kitos, su pataisos įstaigomis nesusijusios aplinkos, ir lieka savo uždaroje subkultūroje atsiskybę nuo visuomenės (Vickovic *et al.*, 2013).

Atsižvelgiant į tai, kad kol kas beveik nieko nežinoma apie mūsų šalies pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdį, buvo iškeltas toks tyrimo tikslas – ištirti vidinio ir išorinio pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio ypatumus. Siekta atsakyti į šiuos tyrimo klausimus: 1) koks yra pataisos įstaigų darbuotojų, nuteistųjų ir įvairaus amžiaus išorinės grupės atstovų suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio (tam tikrų jo dėmenų) pobūdis; 2) kokie yra pataisos įstaigų darbuotojų, nuteistųjų ir įvairaus amžiaus išorinės grupės atstovų suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio (tam tikrų jo dėmenų) panašumai ir skirtumai; 3) ar pataisos įstaigų darbuotojų, nuteistųjų ir įvairaus amžiaus išorinės grupės atstovų suvoktas pataisos įstaigų ir darbuotojų įvaizdis yra susijęs su jų sukaupta patirtimi ir sociodemografinėmis charakteristikomis.

1. Tyrimo dalyviai

Tyrimo dalyvavo trys dalyvių grupės: a) išorinė grupė; b) nuteistieji, kurie atlieka laisvės atėmimo bausmę arba yra prižiūrimi Lietuvos probacijos tarnybos regionų skyrių; c) laisvės atėmimo vietų įstaigų ir Lietuvos probacijos tarnybos darbuotojai. Visi tyrimo dalyviai buvo atrinkti patogiosios atrankos būdu (iš viso $n = 1726$).

Išorinė grupė sudarė 1023 asmenys (vyrai – 379 (37,0 proc.), moterys – 639 (62,5 proc.), (5 asmenys savo lyties nenurodė), kurių amžiaus vidurkis – 38,1 metų (Std = 15,6). Išorinės grupės nariai buvo suskirstyti į tris amžiaus grupes: 15–25 metų ($n = 252$); 26–49 metų ($n = 446$) ir 50–82 metų ($n = 325$). Dauguma 15–25 metų grupės narių (79,4 proc.) turi vidurinį, o 26–49 ir 50–82 metų – aukštąjį išsilavinimą (atitinkamai 70,9 proc. ir 67,7 proc.). Didžioji 15–25 metų tyrimo dalyvių dalis (91,7 proc.) yra nevedę / neištekėjusios, tarp 26–49 metų tyrimo dalyvių tiek vedusių / ištekėjusių, tiek nevedusių / neištekėjusių buvo tiek pat (po 45,5 proc.), o dauguma 50–82 metų tyrimo dalyvių (71,1 proc.) yra vedę / ištekėjusios. Daugiau negu pusė visų trijų amžiaus grupių dalyvių didžiąją savo gyvenimo dalį praleido dideliame mieste (15–25 m. – 54,8 proc.; 26–49 m. – 63,2 proc.; 50–82 m. – 57,2 proc.). Daugiau negu keturi penktadaliai visų amžiaus grupių dalyvių niekada nesilankė pataisos įstaigose (15–25 m. – 91,3 proc.; 26–49 m. – 80,5 proc.; 50–82 m. – 86,8 proc.), be to, dauguma tyrimo dalyvių nurodė, kad jų artimieji taip pat nesilankė šiose įstaigose (15–25 m. – 75,8 proc.; 26–49 m. – 69,5 proc.; 50–82 m. – 80,3 proc.). Daugiau kaip pusė 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinių grupių dalyvių nėra išklaušę teisinių disciplinų (atitinkamai 84,9 proc., 65,7 proc. ir 81,8 proc.). Galiausiai, daugiau kaip

pusė 15–25 ir 26–49 metų (atitinkamai 67,9 proc. ir 55,6 proc.) tyrimo dalyvių nesidomi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas, o beveik pusė 50–82 metų tyrimo dalyvių (47,4 proc.) šia informacija domisi.

Tyrimo dalyvavo 361 *nuteistasis* (278 (77,0 proc.) vyrai ir 81 (22,4 proc.) moteris (2 asmenys savo lyties nenurodė)), kurių amžiaus vidurkis – 36,5 metų (Std = 10,2). Nuteistieji buvo iš įvairių Lietuvos pataisos įstaigų: Alytaus, Marijampolės, Panevėžio ir Vilniaus pataisos namų, Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos, taip pat iš Lietuvos probacijos tarnybos Vilniaus regiono skyriaus. Vidutinis šiems nuteistiesiems paskirtų laisvės atėmimo bausmių skaičius – 3 (Std = 2,4), o laisvės atėmimo vietoje praleistas laikas svyruoja nuo 0 iki 36 metų (M = 6,8, Std = 5,7). Dauguma šios grupės dalyvių yra įgiję vidurinį (46,3 proc.) arba žemesnį už vidurinį (32,7 proc.) išsilavinimą, daugiau kaip trečdalis (40,2 proc.) – nevedę / neištekėjusios, o daugiau nei pusė (52,4 proc.) – didžiąją savo gyvenimo dalį praleido dideliame mieste. Be to, daugiau kaip du trečdaliai nuteistųjų (72,3 proc.) domėjosi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas.

Pataisos įstaigų darbuotojų grupę sudarė 342 asmenys (185 (54,1 proc.) vyrai ir 155 (45,3 proc.) moterys, (2 asmenys savo lyties nenurodė)), kurių amžiaus vidurkis – 38 metai (Std = 8,8). Jie dirbo įvairiose šalies pataisos įstaigose: Alytaus, Marijampolės, Panevėžio ir Vilniaus pataisos namuose, Pravieniškių pataisos namuose-atvirojoje kolonijoje, taip pat Lietuvos probacijos tarnybos (toliau – Probacijos tarnyba) Panevėžio, Šiaulių ir Vilniaus regionų skyriuose. Jų darbo pataisos įstaigoje stažas svyravo nuo 1 iki 35 metų (M = 12, Std = 6,8). Beveik du trečdaliai tyrime dalyvavusių pataisos įstaigų darbuotojų (64,3 proc.) turėjo aukštąjį išsilavinimą ir buvo vedę / ištekėjusios (64,6 proc.), o beveik pusė (45,6 proc.) – didžiąją savo gyvenimo dalį praleido dideliame mieste. Trečdalis šios grupės dalyvių (34,8 proc.) buvo išklaušę paskiras teises disciplinas, trečdalis (33,6 proc.) – neišklausę jokių teisinių disciplinų, o 19 proc. – studijavo / studijuoja teisę (12,6 proc. dalyvių šios informacijos nepateikė). Dauguma tyrime dalyvavusių pataisos įstaigų darbuotojų (88,6 proc.) nurodė, kad jie domisi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas.

2. Vertinimo būdai

2.1. Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio klausimynas

Siekiant įvertinti tyrimo dalyvių suvoktą įvaizdį, buvo sukurtas *Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio* klausimynas. Remiantis mokslinės literatūros analize ir penkių ekspertų (vidutinis jų darbo pataisos įstaigose stažas – 25,2 m.) apklausa, buvo sudaryta pradinė 66 teiginių klausimyno versija. Ją tikrinant buvo atliktas pirmas (n = 175) ir antras (n = 181) bandomasis tyrimas, gautų duomenų analizei taikyta tiriamoji faktorių analizė¹ (principinių ašių metodas su varimax sukiniu). Analizuojant klausimyno teiginius, buvo atsižvelgiama į šiuos kriterijus: 1) su kokia faktorine apkrova jie patenka į kiekvieną faktorių (tam tikras teiginys konkrečiam faktoriui priskirtas tada, kai jo faktorinė apkrova tame faktoriuje buvo didžiausia ir viršijo 0,4 ribą); 2) ar konkrečiam faktoriui priskirti teiginiai yra susiję pagal prasmę. Po pirmo bandomojo tyrimo, remiantis statistiniais ir prasminiais kriterijais, klausimyne palikti 56 teiginiai (kai kurių teiginių formuluotės patikslintos), o po antrojo – 44 teiginiai (galutinis trijų faktorių modelis paaiškino 42,106 proc. duomenų sklaidos, o teiginių faktorinės apkrovos svyravo nuo 0,419 iki 0,763). Patikslinto klausimyno teiginiai, kurie buvo vertinami nuo 1 („visiškai

¹ Plačiau apie tiriamąją faktorių analizę žiūrėti: Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 33–60.

nesutinku“) iki 7 („visiškai sutinku“), suskirstyti į tris skales: a) „aplinkos įvaizdžio“ (šią skalę sudarė 24 teiginiai; pvz., „Pataisos įstaigų gyvenamosios patalpos yra perpildytos“); b) „paslaugų įvaizdžio“ (šią skalę sudarė 11 teiginių; pvz., „Pataisos įstaigų darbuotojai nuteistųjų atžvilgiu yra geranoriški“); c) „socialinio įvaizdžio“ (šią skalę sudarė 9 teiginiai; pvz., „Į pataisos įstaigas priimami dirbti tik nepriekaištingos reputacijos asmenys“). Nustatyti tokie patikslinto klausimyno skalių vidinio patikimumo (Kronbacho α)² rodikliai: a) aplinkos įvaizdžio $\alpha = 0,898$; b) paslaugų įvaizdžio $\alpha = 0,887$; c) socialinio įvaizdžio $\alpha = 0,824$. Šie duomenys rodo, kad klausimynas yra tinkamas moksliniams tyrimams atlikti.

Antrąją patikslinto klausimyno dalį sudarė klausimai apie tyrimo dalyvių sociodemografines charakteristikas (pvz., amžių, lytį), turimą patirtį (pvz., lankymąsi ar darbo stažą pataisos įstaigose), įgytas teises žinias ir domėjimąsi pataisos įstaigų tematika žiniasklaidoje. Kadangi buvo tiriama išorinės grupės, nuteistųjų ir pataisos įstaigų darbuotojų suvoktas įvaizdis, atitinkamai sudaryti trys antrosios klausimyno dalies variantai.

2.2. Pagrindinis tyrimo etapas

Atlikus pagrindinį tyrimą ($n = 1726$), patikrintas sudaryto *Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio* klausimyno konstrukto vidinis validumas (suformuota trijų faktorių struktūra). Taikyta gautų duomenų patvirtinamoji faktorių analizė³ (naudota *Amos Graphics 22.0* programa). Nustatyti tokie pradinio modelio rodikliai: $\chi^2 = 12450,317$; $p < 0,001$; $df = 899$; CFI = 0,715; RMSEA = 0,086; TLI = 0,7. Tai rodo nepakankamą duomenų tikimą pasirinktam trijų faktorių modeliui. Tobulinant modelį, buvo pašalinti tie kintamieji, kurių regresiniai svoriai yra mažesni už 0,4 (iš viso pašalinti 9 teiginiai). Atlikus patikslinto modelio patvirtinamąją faktorių analizę, gauti tokie rodikliai: $\chi^2 = 6255,189$; $p < 0,001$; $df = 557$; CFI = 0,833; RMSEA = 0,077; TLI = 0,822. Likusių 35 kintamųjų regresiniai svoriai svyruoja nuo 0,4 iki 0,86. Kadangi buvo nustatyta gana daug galimų liekamųjų paklaidų korelacijų, tobulinant šį modelį taikytas parceliavimo (angl. *parcel*) metodas, kurį sudaro tokie žingsniai: a) tiriamosios faktorių analizės taikymas kiekvienam klausimyno faktoriui (nustatyta, kad „aplinkos įvaizdžio“ faktorių sudaro du mažesni latentiniai faktoriai); b) naujų kintamųjų sukūrimas (į mažesnius latentinius faktorius patekusių „aplinkos įvaizdžio“ teiginių įverčių vidurkių apskaičiavimas); c) faktorių analizės atlikimas, naudojant naujus kintamuosius. Nustatyta, kad, pritaikius parceliavimo metodą, pakeisto trijų faktorių modelio rodikliai yra patenkinami: $\chi^2 = 1541,431$; $p < 0,001$, $df = 111$, CFI = 0,929, RMSEA = 0,086, TLI = 0,913 (jie rodo, kad galutinės klausimyno versijos teiginiai atitinka pasirinktą trijų faktorių struktūrą).

Remiantis patvirtinamosios faktorių analizės rezultatais, *Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio* klausimynas buvo dar kartą patikslintas. Galutinę klausimyno versiją sudaro 35 teiginiai (toliau buvo analizuojami tik šiuos teiginius pateikti tyrimo dalyvių atsakymai) ir tie patys (kaip ir pradedant pagrindinį tyrimą) antrosios klausimyno dalies klausimai apie tyrimo dalyvių sociodemografines charakteristikas. Galutinės klausimyno versijos *aplinkos įvaizdžio* skalę sudaro 20 teiginių, *paslaugų įvaizdžio* – 10 teiginių ir *socialinio įvaizdžio* – 5 teiginiai. Nustatyti tokie galutinės klausimyno versijos skalių vidinio patikimumo (Kronbacho α) rodikliai: a) aplinkos įvaizdžio $\alpha = 0,8$; b) paslaugų įvaizdžio $\alpha = 0,9$; c) socialinio įvaizdžio $\alpha = 0,8$ (šie duomenys rodo, kad visų klausimyno skalių patikimumas yra didelis).

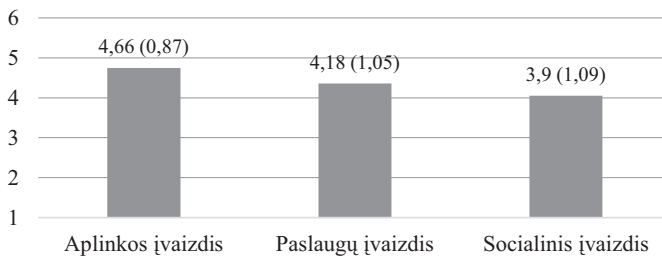
² Plačiau apie Kronbacho α žiūrėti: Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 11–17.

³ Plačiau apie patvirtinamąją faktorių analizę žiūrėti: Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 61–141.

3. Tyrimo rezultatai

3.1. Išorinės grupės dalyvių suvoktas pataisos įstaigų ir jų darbuotojų⁴ įvaizdis

Įvertinus visų išorinės grupės dalyvių suvoktą pataisos įstaigų įvaizdį nustatyta, kad aplinkos ir paslaugų įvaizdis yra silpnai teigiamas (vertinimų vidurkiai yra tarp neutralių ir „iš dalies“ teigiamų), o socialinis – silpnai neigiamas (vertinimų vidurkis yra tarp „iš dalies“ neigiamo ir neutralaus; 1 balas rodo visišką nepritarimą arba visiškai neigiamą vertinimą, 4 balai – skalės vidurį arba neutralų vertinimą, 7 – visišką pritarimą arba visiškai teigiamą vertinimą) (žr. 1 pav.).

1 pav. Išorinės grupės dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Atlikus detalesnę duomenų analizę nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi aplinkos ir paslaugų ($Z = -17,71$, $p < 0,001$), aplinkos ir socialinio ($Z = -19,445$, $p < 0,001$), taip pat paslaugų ir socialinio įvaizdžio įverčiai ($Z = -10,057$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Wilcoxon⁵ kriterijus). Visi išorinės grupės dalyviai santykinai palankiausiai vertina aplinkos įvaizdį, o santykinai mažiausiai palankiai (silpnai neigiamai) – socialinį įvaizdį.

Analizuojant skirtingo amžiaus išorinės grupės dalyvių suvoktą įvaizdį nustatyta, kad visų išskirtų amžiaus grupių dalyviai aplinkos įvaizdį vertina silpnai teigiamai, paslaugų – silpnai neigiamai (15–25 m. dalyviai) ir silpnai teigiamai (26–49 m. ir 50–82 m. dalyviai), o socialinį įvaizdį – silpnai neigiamai (15–25 m. ir 26–49 m. dalyviai) ir silpnai teigiamai (50–82 m. dalyviai) (žr. 1 lentelę). Be to, 15–25 metų išorinės grupės dalyviai, palyginti su kitomis amžiaus grupėmis (26–49 m. ir 50–82 m.), visus tris įvaizdžio dėmenis vertina statistiškai reikšmingai mažiau palankiai: a) aplinkos (atitinkamai $U = 45029,5$, $p < 0,01$; $U = 30547$, $p < 0,001$); b) paslaugų (atitinkamai $U = 47109$, $p < 0,01$; $U = 32346$, $p < 0,01$); c) socialinį (atitinkamai $U = 43309,5$, $p < 0,001$; $U = 30914,5$, $p < 0,001$, visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus⁶). O 26–49 ir 50–82 metų tyrimo dalyviai visus tris pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis vertina panašiai.

⁴ Pateikiant ir aptariant tyrimo rezultatus, pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdis kai kur vadinamas trumpiau – pataisos įstaigų įvaizdžiu.

⁵ Plačiau apie Wilcoxon kriterijų žiūrėti: Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, p. 20–25.

⁶ Plačiau apie Mann-Whitney kriterijų žiūrėti: Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, p. 20–25.

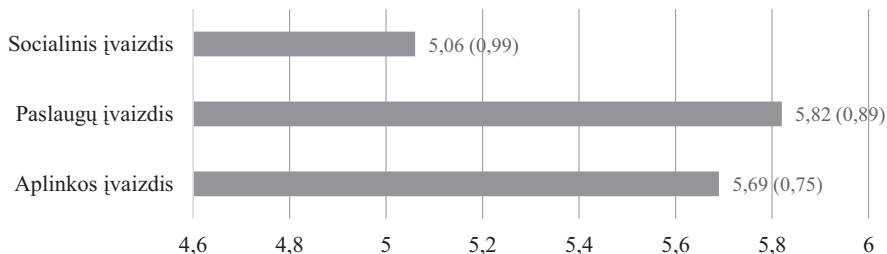
1 lentelė. Išorinės grupės pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Įvaizdis	15–25 m. (Std)	26–49 m. (Std)	50–82 m. (Std)
Aplinkos	4,5 (0,8)	4,7 (0,86)	4,76 (0,9)
Paslaugų	3,99 (1,03)	4,25 (1,01)	4,24 (1,13)
Socialinis	3,63 (1,03)	3,99 (1,03)	4,04 (1,19)

Atlikus kiekvienos amžiaus grupės rezultatų analizę vėl nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi 15–25, 26–49 ir 50–82 metų dalyvių aplinkos ir paslaugų (atitinkamai $Z = -9,391$, $p < 0,001$; $Z = -9,105$, $p < 0,001$; $Z = -7,669$, $p < 0,001$), aplinkos ir socialinio (atitinkamai $Z = -11,137$, $p < 0,001$; $Z = -9,627$, $p < 0,001$; $Z = -8,062$, $p < 0,001$), taip pat paslaugų ir socialinio įvaizdžio (atitinkamai $Z = -7,037$, $p < 0,001$; $Z = -6,365$, $p < 0,001$; $Z = -4,156$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Wilcoxon kriterijus) vertinimai. Kaip ir anksčiau, visi išorinės grupės dalyviai palankiausiai (silpnai teigiamai) vertina aplinkos įvaizdį, o santykinai nepalankiausiai (silpnai neigiamai ar silpnai teigiamai) – socialinį pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdį.

3.2. Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojų suvoktas pataisos įstaigų įvaizdis

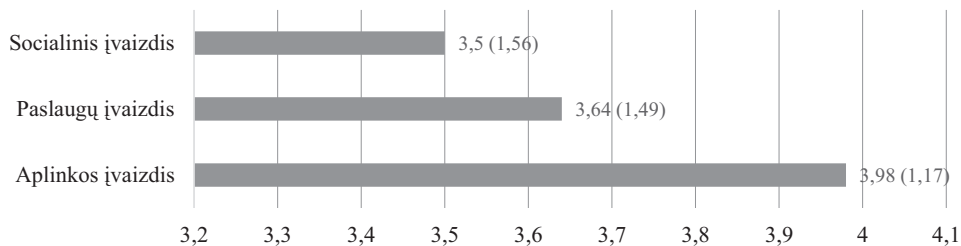
Nustatyta, kad darbuotojai visus tris pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis vertina teigiamai (vidurkis didesnis už 5 balus, t. y. svyruoja nuo „iš dalies“ iki „didžiąja dalimi“ teigiamo) (žr. 2 pav.).

2 pav. Pataisos įstaigų darbuotojų suvokto įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Detalesnė gautų rezultatų analizė parodė, kad statistiškai reikšmingai skiriasi darbuotojų aplinkos ir paslaugų ($Z = -3,477$, $p < 0,01$), aplinkos ir socialinio ($Z = -10,285$, $p < 0,001$), taip pat paslaugų ir socialinio įvaizdžio ($Z = -13,188$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Wilcoxon kriterijus) vertinimai. Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai palankiausiai vertina paslaugų įvaizdį, mažiau palankiai – aplinkos, o santykinai mažiausiai palankiai (bet vis tiek vidutiniškai teigiamai) – socialinį įvaizdį.

3.3. Nuteistųjų suvoktas pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdis

Gauti duomenys atskleidė, kad nuteistieji visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) vertina silpnai neigiamai (vertinimų vidurkiai yra tarp „iš dalies“ neigiamų ir neutralių, žr. 3 pav.).

3 pav. Nuteistųjų suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Atlikus detalesnę rezultatų analizę nustatyta, kad statistiškai reikšmingai skiriasi nuteistųjų aplinkos ir paslaugų ($Z = -6,825$, $p < 0,001$), aplinkos ir socialinio ($Z = -7,639$, $p < 0,001$), taip pat paslaugų ir socialinio įvaizdžio ($Z = -3,479$, $p < 0,01$; visais atvejais taikytas Wilcoxon kriterijus) vertinimai. Tai reiškia, kad nuteistieji santykinai palankiausiai (bet vis tiek silpnai neigiamai) vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį, dar mažiau palankiai – paslaugų, o mažiausiai palankiai – socialinį pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdį.

3.4. Skirtingų tyrimo dalyvių grupių suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio įverčių palyginimas

Palyginus 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyvių, pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojų, taip pat nuteistųjų suvoktą pataisos įstaigų įvaizdį nustatyta, kad minėtos tyrimo dalyvių grupės visus įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) vertino statistiškai reikšmingai skirtingai (atitinkamai $\chi^2 = 232,666$, $p < 0,001$; $\chi^2 = 289,023$, $p < 0,001$; $\chi^2 = 211,416$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Friedman testas⁷) (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Skirtingų tyrimo dalyvių grupių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Tyrimo dalyvių grupė	Aplinkos įvaizdis		Paslaugų įvaizdis		Socialinis įvaizdis	
	M	Std	M	Std	M	Std
15–25 m. išorinės grupės nariai	4,5	0,8	3,99	1,03	3,63	1,03
26–49 m. išorinės grupės nariai	4,7	0,86	4,25	1,01	3,99	1,03
50–82 m. išorinės grupės nariai	4,76	0,9	4,24	1,13	4,04	1,19
Darbuotojai	5,69	0,75	5,82	0,89	5,06	0,99
Nuteistieji	3,98	1,17	3,64	1,49	3,5	1,56

Siekiant tiksliai įvertinti, kurių tyrimo dalyvių vertinimai skiriasi, taikytas Wilcoxon testas⁸. Nustatyta, kad pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, palyginti su 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyviais bei nuteistaisiais, pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį vertina statistiškai

⁷ Plačiau apie Friedman testą žiūrėti: Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, p. 30–33.

⁸ Kadangi tarpusavyje lyginamos daugiau negu dvi (penkios) grupės, Wilcoxon testas taikytas atlikus statistinio reikšmingumo lygmens Bonferoni korekciją; tam, kad būtų nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas, p reikšmė turi būti mažesnė už 0,01. Plačiau apie Bonferoni korekciją žiūrėti: Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, p. 64–66.

reikšmingai geriau (atitinkamai $Z = -11,842$, $Z = -544,87$, $Z = -11,849$, $Z = -13,049$; visais atvejais $p < 0,001$). Be to, visų amžiaus grupių išorinės grupės dalyviai, palyginti su nuteistaisiais, taip pat statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį (atitinkamai $Z = -4,71$, $Z = -6,192$, $Z = -4,848$; visais atvejais $p < 0,001$). Gauti rezultatai rodo, kad iš visų tyrimo dalyvių grupių aplinkos įvaizdį palankiausiai (vidutiniškai teigiamai) vertina pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, o mažiausiai palankiai (silpnai neigiamai) – nuteistieji.

Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, palyginti su 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyviais bei nuteistaisiais, statistiškai reikšmingai geriau vertina ir pataisos įstaigų paslaugų įvaizdį (atitinkamai $Z = -12,769$, $Z = -14,133$, $Z = -12,982$, $Z = -13,634$; visais atvejais $p < 0,001$). 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyviai, palyginti su nuteistaisiais, pataisos įstaigų paslaugų įvaizdį irgi vertina statistiškai reikšmingai geriau (atitinkamai $Z = -5,571$, $Z = -4,743$; abiem atvejais $p < 0,001$). O 15–25 metų išorinės grupės dalyvių ir nuteistųjų suvokto paslaugų įvaizdžio įverčiai yra panašūs. Taigi iš visų tyrimo dalyvių grupių paslaugų įvaizdį palankiausiai (vidutiniškai teigiamai) vertina pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, o mažiausiai palankiai (silpnai neigiamai) – 15–25 metų išorinės grupės dalyviai ir nuteistieji.

Galiausiai nustatyta, kad pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, palyginti su 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyviais bei nuteistaisiais, statistiškai reikšmingai palankiau vertina ir paskutinį dėmenį – socialinį įvaizdį (atitinkamai $Z = -11,503$, $Z = -11,628$, $Z = -10,241$, $Z = -11,644$, visais atvejais $p < 0,001$). 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės nariai, palyginti su nuteistaisiais, socialinį pataisos įstaigų įvaizdį taip pat vertina statistiškai reikšmingai palankiau (atitinkamai $Z = -4,812$, $Z = -4,585$; abiem atvejais $p < 0,001$). Šie duomenys rodo, kad iš visų tyrimo dalyvių grupių palankiausiai pataisos įstaigų socialinį įvaizdį (vidutiniškai teigiamai) vertina pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, o mažiausiai palankiai (silpnai neigiamai) – 15–25 metų išorinės grupės dalyviai ir nuteistieji.

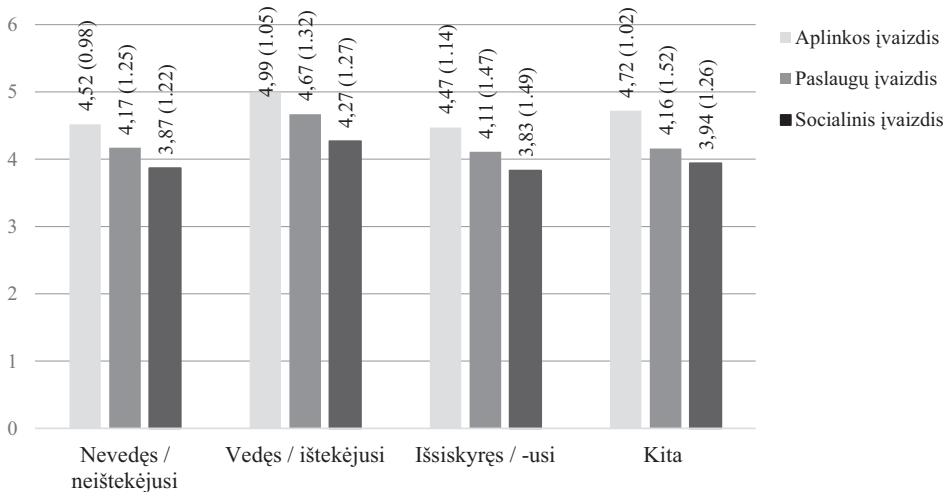
3.5. Moterų ir vyrų pataisos įstaigų bei jų darbuotojų įvaizdžio vertinimas

Analizuojant lyties ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, pirmiausiai buvo įvertintas visų tyrime dalyvavusių vyrų ir moterų suvoktas įvaizdis. Nustatyta, kad visų vyrų ir moterų suvoktas pataisos įstaigų įvaizdis statistiškai reikšmingai nesiskiria: aplinkos įvaizdžio vyrų įverčių vidurkis – 4,69, (Std = 1,16), moterų – 4,78 (Std = 0,95); paslaugų įvaizdžio vyrų įverčių vidurkis – 4,33 (Std = 1,48), moterų – 4,45 (Std = 1,22); socialinio įvaizdžio vyrų įverčių vidurkis – 3,97 (Std = 1,38), moterų – 4,13 (Std = 1,2).

Atlikus atskirų tyrimo dalyvių grupių duomenų analizę, kai kuriais atvejais buvo nustatyti statistiškai reikšmingi skirtumai: a) 50–82 metų išorinės grupės moterys, palyginti su vyrais, geriau vertina pataisos įstaigų paslaugų įvaizdį (atitinkamai $M = 4,36$, Std = 1,11 ir $M = 4,05$, Std = 1,14; $U = 8714$, $p < 0,05$); b) pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai vyrai, palyginti su moterimis, geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos (atitinkamai $M = 5,83$, Std = 0,68 ir $M = 5,55$, Std = 0,79; $U = 9757,5$, $p < 0,005$) ir paslaugų įvaizdį (atitinkamai $M = 5,98$, Std = 0,73 ir $M = 5,66$, Std = 0,99; $U = 11044$, $p < 0,05$); c) nuteistos moterys, palyginti su vyrais, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų paslaugų (atitinkamai $M = 3,95$, Std = 1,52 ir $M = 3,54$, Std = 1,47; $U = 8112$, $p < 0,05$) ir socialinį įvaizdį (atitinkamai $M = 3,79$, Std = 1,56 ir $M = 3,4$, Std = 1,54; $U = 9037,5$, $p < 0,05$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus). Visų kitų tyrimo dalyvių grupių vyrų ir moterų pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenų vertinimai statistiškai reikšmingai nesiskyrė.

3.6. Tyrimo dalyvių šeiminė padėtis ir pataisos įstaigų bei jų darbuotojų įvaizdžio vertinimai

Analizuojant šeiminės padėties ir suvokto pataisos įstaigų bei jų darbuotojų įvaizdžio ryšį, iš pradžių buvo įvertintas visų tyrimo dalyvių grupių bendras suvoktas pataisos įstaigų įvaizdis, atsižvelgiant į jų šeiminę padėtį (žr. 4 pav.).

4 pav. Visų tyrimo dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std), atsižvelgiant į jų šeiminę padėtį

Nustatyta, kad vedę (ištekėjusios) tyrimo dalyviai (-ės), palyginti su nevedusiais (netekėjusiomis), pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau (atitinkamai $U = 159746$, $U = 181463$, $U = 196201$, $p < 0,001^9$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus). Vedę (ištekėjusios) tyrimo dalyviai (-ės), palyginti su išsiskyrusiais (-usiomis), pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį taip pat vertina statistiškai reikšmingai geriau (atitinkamai $U = 49902$, $U = 57247,5$, $U = 65377,5$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus). Be to, nustatyta, kad vedę (ištekėjusios) tyrimo dalyviai (-ės) statistiškai reikšmingai palankiau vertina pataisos įstaigų paslaugų įvaizdį negu šeiminę padėtį „Kita“ nurodę tyrimo dalyviai (-ės) ($U = 16221$, $p < 0,012$; taikytas Mann-Whitney kriterijus).

Išanalizavus tyrimo dalyvių grupių duomenis atsižvelgiant į jų šeiminę padėtį, nustatyta, kad: 1) 15–25 metų vedę (ištekėjusios) išorinės grupės dalyviai (-ės) pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau negu nevedę (neištekėjusios) tos pačios grupės dalyviai (-ės) (atitinkamai $M = 5,09$, $Std = 0,93$ ir $M = 4,46$, $Std = 0,81$; $U = 414$, $p < 0,012$);

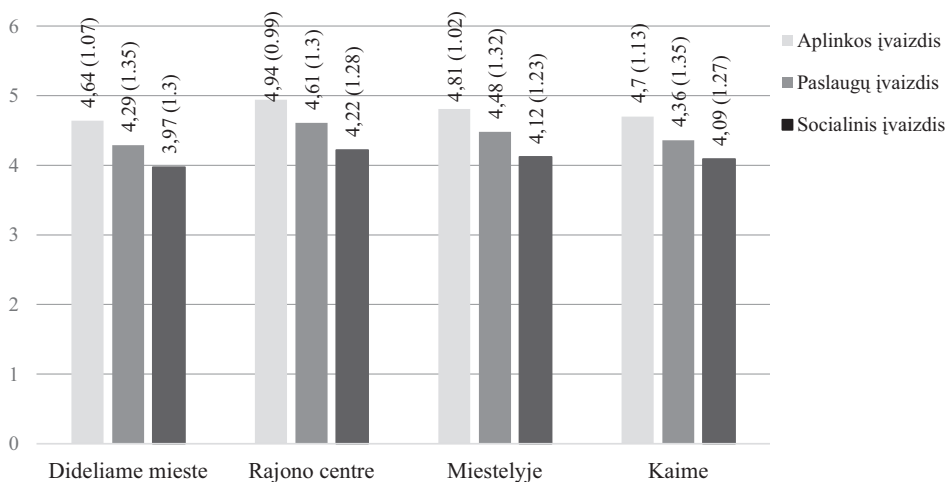
2) 26–49 metų vedę (ištekėjusios) išorinės grupės dalyviai (-ės), palyginti su nevedusiais (netekėjusiomis) šios grupės dalyviais (-ėmis), statistiškai reikšmingai geriau vertina aplinkos (atitinkamai $M = 4,61$, $Std = 1,38$ ir $M = 4,38$, $Std = 1,26$; $U = 06909$, $p < 0,012$), o vedę (ištekėjusios), palyginti su išsiskyrusiais (-usiomis), – socialinį įvaizdį (atitinkamai $M = 4,08$, $Std = 1,05$ ir $M = 3,61$, $Std = 1,08$; $U = 2257$, $p < 0,012$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

⁹ Čia ir toliau tarpusavyje lyginant daugiau negu dvi grupes, Mann-Whitney kriterijus taikytas atlikus statistinio reikšmingumo lygmens Bonferoni korekciją; tam, kad būtų nustatytas statistiškai reikšmingas skirtumas, p reikšmė turi būti mažesnė už rodiklį, gautą 0,05 padalijus iš lyginamų grupių skaičiaus.

Kitais atvejais skirtingą šeiminių padėčių turintys įvairaus amžiaus išorinės grupės dalyviai, nuteistieji, taip pat pataisos įstaigų darbuotojai aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertino panašiai.

3.7. Vieta, kur tyrimo dalyviai praleido didžiąją savo gyvenimo dalį, ir suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio vertinimai

Nagrinėjant gyvenamosios vietos ir suvokto pataisos įstaigų bei jų darbuotojų įvaizdžio ryšį, pirmiausia buvo įvertintas visų tyrimo dalyvių, didžiąją savo gyvenimo dalį praleidusių dideliame mieste, rajono centre, miestelyje ir kaime, pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinio įvaizdžio įverčių vidurkis (žr. 5 pav.).

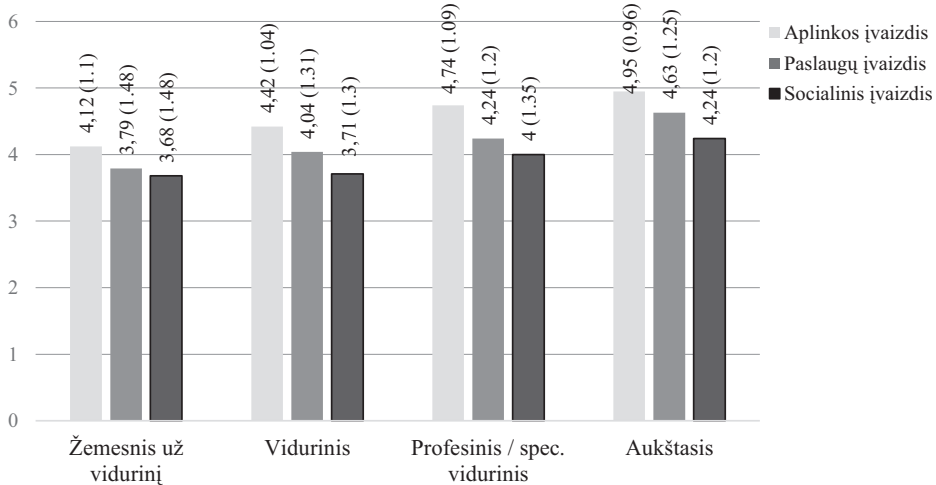
5 pav. Visų tyrimo dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std), atsižvelgiant į tai, kur jie praleido didžiąją savo gyvenimo dalį

Gautų duomenų analizė atskleidė, kad tyrimo dalyviai, didžiąją savo gyvenimo dalį praleidę dideliame mieste, palyginti su praleidusiais rajono centre, statistiškai reikšmingai prasčiau vertina pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį (atitinkamai $U = 92344,5$, $U = 101746$, $U = 111307,5$; $p < 0,012$), o tyrimo dalyviai, didžiąją savo gyvenimo dalį praleidę miestelyje, palyginti su praleidusiais dideliame mieste, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį ($U = 122762,5$, $p < 0,012$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

Įvertinus skirtingų tyrimo dalyvių grupių suvoktą pataisos įstaigų įvaizdį atsižvelgiant į tai, kur jie praleido didžiąją savo gyvenimo dalį, nustatytas tik vienas statistiškai reikšmingas skirtumas: 50–82 metų išorinės grupės dalyviai, didžiąją savo gyvenimo dalį praleidę dideliame mieste (palyginti su praleidusiais rajono centre), pataisos įstaigų paslaugų įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai prasčiau (atitinkamai $M = 4,11$, $Std = 1,16$ ir $M = 4,53$, $Std = 0,97$; $U = 4278,5$, $p < 0,012$; taikytas Mann-Whitney kriterijus). Kitais atvejais skirtingoje gyvenamojoje vietoje didžiąją savo gyvenimo dalį praleidę įvairaus amžiaus išorinės grupės dalyviai, nuteistieji, taip pat pataisos įstaigų darbuotojai aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertino panašiai.

3.8. Tyrimo dalyvių išsilavinimas ir suvoktas pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdis

Analizuojant išsilavinimo ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, pirmiausiai buvo įvertinti visų tyrimo dalyvių pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinio įvaizdžio įverčių vidurkiai (žr. 6 pav.).

6 pav. Visų tyrimo dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std), atsižvelgiant į jų išsilavinimą

Gauti duomenys atskleidė, kad: 1) tyrimo dalyviai, įgiję profesinį / spec. vidurinį išsilavinimą, palyginti su įgijusiais žemesnį už vidurinį išsilavinimą, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį ($U = 2733,5$, $p < 0,012$);

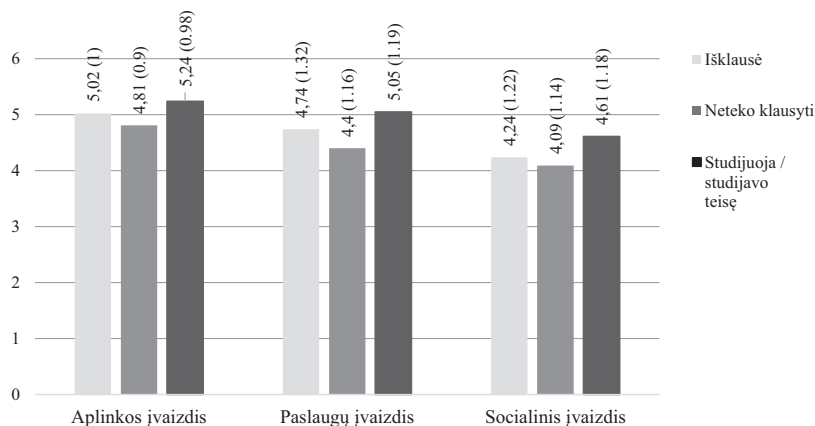
2) aukštąjį išsilavinimą įgiję tyrimo dalyviai, palyginti su įgijusiais žemesnį už vidurinį išsilavinimą, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį (atitinkamai $U = 24232$, $U = 32735$, $U = 40140$, $p < 0,001$);

3) aukštąjį išsilavinimą įgiję tyrimo dalyviai, palyginti su įgijusiais vidurinį išsilavinimą, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį (atitinkamai $U = 122882,5$, $U = 137385,5$, $U = 145105,5$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

Įvertinus skirtingų tyrimo dalyvių grupių suvoktą pataisos įstaigų įvaizdį, atsižvelgiant į jų išsilavinimą, nustatyta, kad 15–25 metų išorinės grupės dalyviai, įgiję aukštąjį išsilavinimą (palyginti su įgijusiais vidurinį išsilavinimą), pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau (atitinkamai $M = 5,05$, $Std = 0,8$ ir $M = 4,43$, $Std = 0,78$, $U = 1411,5$; $M = 4,59$, $Std = 1,05$ ir $M = 3,91$, $Std = 0,98$, $U = 1754$; $M = 4,19$, $Std = 1,09$ ir $M = 3,55$, $Std = 1,0$, $U = 1857,5$, $p < 0,012$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus). Kitais atvejais skirtingą išsilavinimą įgiję įvairaus amžiaus išorinės grupės dalyviai, nuteistieji, taip pat pataisos įstaigų darbuotojai aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertino panašiai.

3.9. Tyrimo dalyvių įgytos teisinės žinios, domėjimasis žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas bei suvoktas pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdis

Siekiant įvertinti įgytų teisinių žinių ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, visų išorinės grupės dalyvių ir pataisos įstaigų darbuotojų buvo klausama, ar jie yra išklaušę kokias nors teisines disciplinas (žr. 7 pav.).

7 pav. Bendri išorinės grupės dalyvių ir pataisos įstaigų darbuotojų suvokto įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std), atsižvelgiant į teisinių disciplinų išklaušymą

Šių duomenų analizė atskleidė, kad: 1) tyrimo dalyviai, kurie yra išklaušę kokias nors teises disciplinas (palyginti su neišklausiusiais jokių teisinių disciplinų), statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos ir paslaugų įvaizdį (atitinkamai $U = 111144$ ir $U = 112131$, $p < 0,016$);

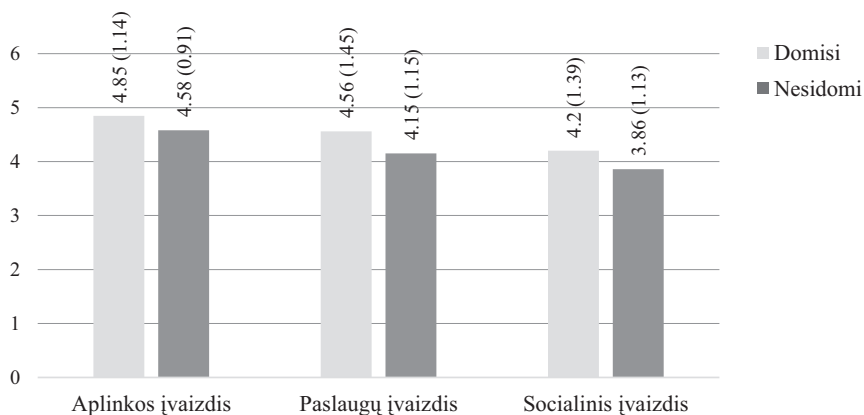
2) tyrimo dalyviai, kurie studijuoja / studijavo teisę, palyginti su išklausiusiais kokias nors teises disciplinas, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų socialinį įvaizdį ($U = 14206$, $p < 0,016$);

3) tyrimo dalyviai, kurie studijuoja / studijavo teisę, palyginti su tais, kuriems neteko išklausti jokių teisinių disciplinų, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį (atitinkamai $U = 32423,5$, $U = 31739$ ir $U = 36704$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

Įvertinus skirtingų tyrimo dalyvių grupių suvoktą pataisos įstaigų įvaizdį atsižvelgiant į jų įgytas teises žinias, nustatytas tik vienas statistiškai reikšmingas skirtumas: 15–25 metų išorinės grupės dalyviai, kuriems neteko išklausti jokių teisinių disciplinų (palyginti su tais, kurie yra išklaušę kokias nors teises disciplinas), daug geriau vertina pataisos įstaigų socialinį įvaizdį (atitinkamai $M = 3,69$, $Std = 1,03$ ir $M = 3,15$, $Std = 1,02$, $U = 2245$, $p < 0,016$; taikytas Mann-Whitney kriterijus). Kitais atvejais įvairaus amžiaus išorinės grupės dalyviai ir pataisos įstaigų darbuotojai, atsižvelgiant į tai, ar jie yra išklaušę kokias nors teises disciplinas, aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertino panašiai.

Analizuojant domėjimosi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, pirmiausiai buvo įvertinti visų tyrimo dalyvių suvokto įvaizdžio ypatumai (žr. 8 pav.).

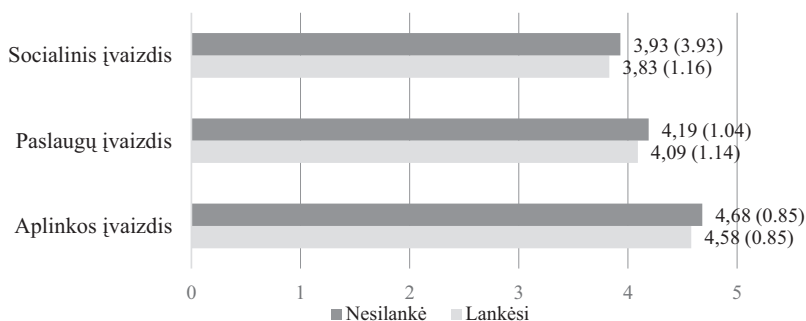
Nustatyta, kad tie tyrimo dalyviai, kurie domisi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas (palyginti su nesidominčiais), statistiškai reikšmingai geriau vertina visus pataisos įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) (atitinkamai $U = 246743,5$, $U = 257841$ ir $U = 278283$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus). Tačiau tyrimo dalyvių grupių viduje suvoktas pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinis įvaizdis, atsižvelgiant į tai, ar jie domisi / nesidomi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas, buvo panašus (statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta).

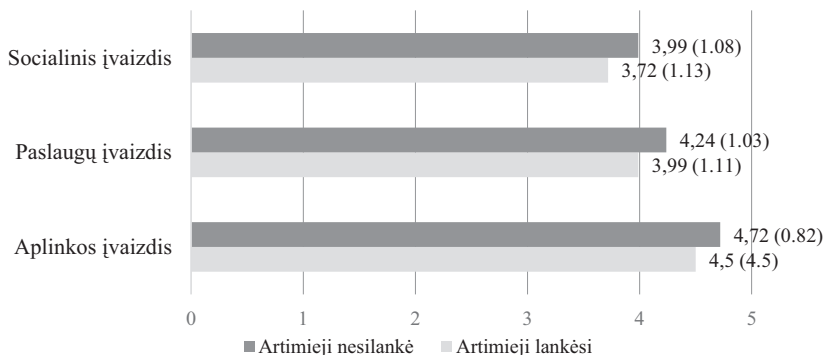
8 pav. Visų tyrimo dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std), atsižvelgiant į tai, ar jie domisi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas

3.10. Išorinės grupės dalyvių, taip pat jų artimųjų / pažįstamų lankymasis pataisos įstaigose bei suvoktas pataisos įstaigų ir darbuotojų įvaizdis

Kaip ir kitais atvejais, analizuojant išorinės grupės dalyvių, taip pat jų artimųjų / pažįstamų lankymosi pataisos įstaigose ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, pirmiausiai buvo įvertinti visų išorinės grupės dalyvių suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio įverčiai (žr. 9 ir 10 pav.).

9 pav. Visų išorinės grupės dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std) atsižvelgiant į tai, ar jie kada nors lankėsi pataisos įstaigose

10 pav. Visų išorinės grupės dalyvių pataisos įstaigų įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std) atsižvelgiant į tai, ar jų artimieji / pažįstami kada nors lankėsi pataisos įstaigose

Duomenų analizė atskleidė, kad skirtingo amžiaus išorinės grupės dalyvių lankymasis pataisos įstaigoje ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio įverčiai nėra statistiškai reikšmingai susiję. Tačiau išorinės grupės dalyvių artimųjų / pažįstamų lankymosi pataisos įstaigose ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšys tam tikrais atvejais buvo reikšmingas: 1) 26–49 metų išorinės grupės dalyviai, kurių artimieji / pažįstami bent kartą lankėsi pataisos įstaigoje, palyginti su tais, kurių artimieji / pažįstami pataisos įstaigoje niekada nesilankė, statistiškai reikšmingai blogiau vertino pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį (atitinkamai $M = 4,3$, $Std = 1,39$ ir $M = 4,54$, $Std = 1,29$, $U = 17815,5$, $p < 0,05$);

2) 50–82 metų išorinės grupės dalyviai, kurių artimieji / pažįstami bent kartą lankėsi pataisos įstaigoje, palyginti su tais, kurių artimieji / pažįstami pataisos įstaigoje niekada nesilankė, statistiškai reikšmingai blogiau vertino aplinkos (atitinkamai $M = 4,13$, $Std = 1,55$ ir $M = 4,61$, $Std = 1,32$, $U = 6077,5$, $p < 0,05$), paslaugų (atitinkamai $M = 3,83$, $Std = 1,31$ ir $M = 4,34$, $Std = 1,06$, $U = 5367$, $p < 0,05$) ir socialinį įvaizdį (atitinkamai $M = 3,6$, $Std = 1,32$ ir $M = 4,15$, $Std = 1,14$, $U = 5502,5$, $p < 0,05$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

Kitais atvejais įvairaus amžiaus išorinės grupės dalyvių suvoktas pataisos įstaigų įvaizdis su jų artimųjų / pažįstamų lankymusi pataisos įstaigose nebuvo susijęs.

3.11. Pataisos įstaigų darbuotojų einamos pareigos, darbo stažas, darbovietė ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ypatumai

Skirtingas pareigas einantys pataisos įstaigų darbuotojai visus įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) vertina teigiamai (santykinai prasčiausiai pataisos įstaigų įvaizdį įvertino psichologai, žr. 3 lentelę). Gautų duomenų analizė atskleidė, kad saugumo valdymo skyrių darbuotojai (pvz., prižiūrėtojai), palyginti su resocializacijos skyrių specialistais (psichologais), statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų paslaugų įvaizdį ($U = 115$, $p < 0,007$), o, palyginti su Probacijos tarnybos regionų skyrių inspektorais, – aplinkos ir paslaugų įvaizdį (atitinkamai $U = 1351$ ir $U = 1422$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

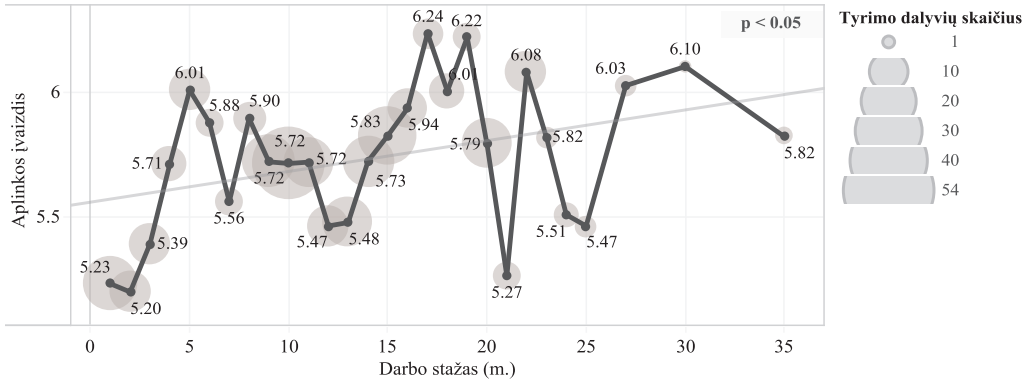
3 lentelė. Skirtingas pareigas einančių darbuotojų pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinio įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Darbuotojų pareigos	Aplinkos įvaizdis		Paslaugų įvaizdis		Socialinis įvaizdis	
	M	Std	M	Std	M	Std
Resocializacijos skyrius	5,75	0,88	6,07	0,8	5,23	0,99
Veiklos organizavimo skyrius	5,79	0,59	6,22	0,51	6	0,88
Saugumo valdymo skyrius	5,89	0,59	6,09	0,58	5,13	0,91
Padalinio arba skyriaus vadovai	5,83	0,48	5,96	0,53	5,05	0,78
Resocializacijos skyrius (psichologai)	5,05	0,82	4,91	1,14	4,37	0,59
Specialistai	5,92	0,82	5,9	0,89	5,3	0,74
Probacijos tarnybos inspektorai	5,42	0,77	5,5	0,92	5,22	0,93

Siekiant nustatyti darbuotojų darbo pataisos įstaigoje arba Probacijos tarnyboje stažo ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, taikyta Spearmano koreliacija¹⁰. Patvirtinta, kad pataisos įstaigų darbuotojų darbo stažas yra statistiškai reikšmingai susijęs su aplinkos įvaizdžio vertinimu ($\rho = 0,191$,

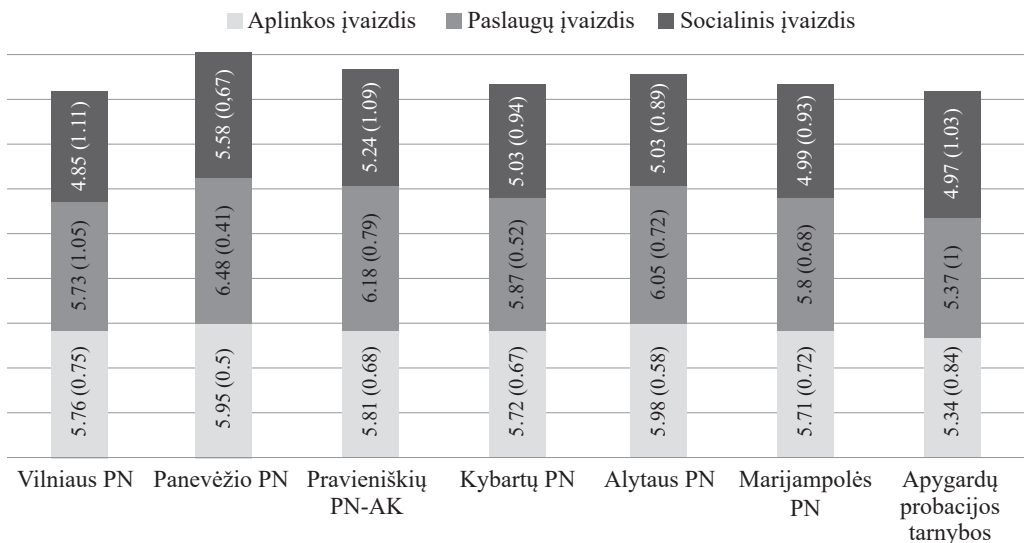
¹⁰ Plačiau apie Spearmano koreliacijos koeficientą žiūrėti: Čekanavičius, V. ir Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. II dalis. Vilnius: TEV, p. 33–37.

$p < 0,001$): kuo ilgiau darbuotojai dirba pataisos įstaigoje, tuo palankiau jie vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį (žr. 11 pav.). Kartu reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pataisos įstaigų darbuotojų darbo stažo ir suvokto aplinkos įvaizdžio sąsaja yra silpna.

11 pav. Pataisos įstaigų darbuotojų aplinkos įvaizdžio įverčių kaita, atsižvelgiant į jų darbo stažą pataisos įstaigose

Išanalizavus darbuotojų darbo vietas ir jų suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį (žr. 12 pav.), nustatyta, kad pataisos namuose dirbantys asmenys, palyginti su Probacijos tarnybos regionų skyrių darbuotojais, pataisos įstaigų aplinkos ir paslaugų įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau (atitinkamai $U = 6277,5$ ir $U = 6472,0$, $p < 0,001$; taikytas Mann-Whitney kriterijus).

12 pav. Skirtingose pataisos įstaigose dirbančių darbuotojų aplinkos, paslaugų ir socialinio įvaizdžio įverčių vidurkiai (Std)

Gautų duomenų analizė taip pat atskleidė, kad:

1) Panevėžio pataisos namų darbuotojai paslaugų ir socialinį įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau nei Alytaus pataisos namų (atitinkamai $U = 376$, $p < 0,01$; $U = 398,5$, $p < 0,01$), Marijampolės pataisos namų Kybartų skyriaus (atitinkamai $U = 124,5$, $p < 0,001$; $U = 249,5$, $p < 0,001$), Marijampolės pataisos namų Marijampolės skyriaus (atitinkamai $U = 236$, $p < 0,001$; $U = 352,5$; $p < 0,01$) ir Vilniaus pataisos namų darbuotojai (atitinkamai $U = 249,5$, $p < 0,001$; $U = 340$, $p < 0,01$).

2) Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos darbuotojai paslaugų įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau nei Marijampolės pataisos namų Kybartų skyriaus ($U = 396,5$, $p < 0,01$), Marijampolės pataisos namų Marijampolės skyriaus ($U = 704,5$, $p < 0,01$) ir Vilniaus pataisos namų darbuotojai ($U = 757$, $p < 0,05$).

3) Probacijos tarnybos regionų skyrių darbuotojai aplinkos, paslaugų ir socialinį įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai prasčiau nei Panevėžio pataisos namų (atitinkamai $U = 532$, $p < 0,01$; $U = 317,5$, $p < 0,001$; $U = 766$, $p < 0,01$), aplinkos ir paslaugų įvaizdį – prasčiau nei Alytaus pataisos namų (atitinkamai $U = 1048,5$, $p < 0,001$; $U = 1229,5$, $p < 0,001$), Marijampolės pataisos namų Marijampolės skyriaus (atitinkamai $U = 1382,5$, $p < 0,05$; $U = 1588$, $p < 0,05$) ir Pravieniškių pataisos namų-atvirosios kolonijos darbuotojai (atitinkamai $U = 1210,5$, $p < 0,01$; $U = 961$, $p < 0,001$), o paslaugų įvaizdį – prasčiau nei Marijampolės pataisos namų Kybartų skyriaus darbuotojai ($U = 890$, $p < 0,05$).

4) Vilniaus pataisos namų darbuotojai statistiškai reikšmingai prasčiau vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį nei Panevėžio ir Alytaus pataisos namų darbuotojai (atitinkamai $U = 1314,5$, $p < 0,01$; $U = 1486$, $p < 0,05$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus).

3.12. Nuteistųjų bausmių skaičiaus, laiko, praleisto laisvės atėmimo vietoje, laisvės atėmimo vietos, taip pat suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio ryšys

Siekiant nustatyti nuteistųjų laisvės atėmimo bausmių skaičiaus, laiko, praleisto laisvės atėmimo vietoje, ir suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšį, taikyta Spearmano koreliacija. Nustatyta, kad laisvės atėmimo bausmių skaičius yra statistiškai reikšmingai susijęs su nuteistųjų suvoktu pataisos įstaigų paslaugų ir socialiniu įvaizdžiu (atitinkamai $\rho = 0,213$; $p < 0,001$; $\rho = 0,134$; $p < 0,05$). Tai reiškia, kad kuo didesnis nuteistiesiems paskirtų bausmių skaičius, tuo prasčiau jie vertina pataisos įstaigų paslaugų ir socialinį įvaizdį (tačiau nuteistųjų suvokto socialinio įvaizdžio ir paskirtų bausmių skaičiaus koreliacija yra silpna).

Laikas, kurį nuteistieji praleido laisvės atėmimo vietoje, statistiškai reikšmingai, tačiau neigiamai susijęs su pataisos įstaigų aplinkos, paslaugų ir socialinio įvaizdžio vertinimais (atitinkamai $\rho = -0,218$; $p < 0,01$; $\rho = -0,284$; $p < 0,001$; $\rho = -0,234$; $p < 0,001$). Kitaip tariant, kuo daugiau laiko nuteistieji yra praleidę laisvės atėmimo vietoje, tuo prasčiau jie vertina visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis.

Galima pridurti, kad Probacijos tarnybos Vilniaus regiono skyriaus priežiūroje esantys nuteistieji statistiškai reikšmingai geriau vertina visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) nei nuteistieji, bausmę atliekantys Alytaus pataisos namuose (atitinkamai $U = 446$, $p < 0,007$; $U = 480$, $p < 0,001$; $U = 545$, $p < 0,007$), Marijampolės pataisos namų Kybartų skyriuje (atitinkamai $U = 187,5$, $p < 0,001$; $U = 346,5$, $p < 0,001$; $U = 465$, $p < 0,007$) ir Vilniaus pataisos namuose (atitinkamai $U = 302$, $p < 0,001$; $U = 356,5$, $p < 0,001$; $U = 382,5$, $p < 0,001$; visais atvejais taikytas Mann-Whitney kriterijus). Šie įvaizdžio vertinimų skirtumai gali būti susiję su skirtingomis nuteistųjų priežiūros sąlygomis.

3.13. Rezultatų apibendrinimas

Gauti rezultatai leidžia išskirti keletą svarbiausių dalykų. Išorinės grupės dalyviai aplinkos ir paslaugų pataisos įstaigų įvaizdį vertina silpnai teigiamai, o socialinį – silpnai neigiamai (visi šios grupės dalyviai santykinai palankiausiai vertina aplinkos, o mažiausiai palankiai – socialinį įvaizdį). Tai reiškia, kad pataisos įstaigos darbuotojo profesija, visuomenės atstovų, kurie nėra tiesiogiai susiję su pataisos įstaigomis, akimis, turi žemą socialinį statusą ir yra neprestižinė. Šį rezultatą netiesiogiai patvirtina ir kitų tyrimų rezultatai – įkalinimo įstaigomis ir jų darbuotojais, palyginti su kitomis teisėsaugos institucijomis, mažiausiai pasitiki ir (ar) prasčiau vertina tiek mūsų (Dobryninas *et al.*, 2012), tiek kitų šalių gyventojai (žr. Roberts, Hough, 2005; Sundt, 2009). Be to, jauniausi išorinės grupės dalyviai (15–25 m.), palyginti su vyresniais (26–49 m. ir 50–82 m.), visus tris įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) vertina statistiškai reikšmingai prasčiau. Gauti rezultatai rodo, kad dauguma šios grupės dalyvių (91,3 proc.) ir jų artimųjų / pažįstamų (75,8 proc.) nėra lankęsi pataisos įstaigoje, taip pat nesidomi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas (67,9 proc.). Atsižvelgiant į tai galima kelti prielaidą, kad gana prastai jauniausios išorinės grupės dalyvių nuomonei apie pataisos įstaigas yra reikšmingi kiti informacijos šaltiniai (pvz., žiniasklaidoje, šeimoje ar mokykloje pateikiama informacija). Atliekant tolesnius tyrimus į tai reikėtų atkreipti dėmesį, nes anksti suformuotus neigiamus įsitikinimus vėliau gali būti labai sunku pakeisti.

Nuteistieji pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdį (visus jo dėmenis) vertina neigiamai: santykinai palankiausiai (bet vis tiek neigiamai) vertinamas aplinkos, mažiau palankiai – paslaugų, o mažiausiai palankiai – socialinis įvaizdis. Pataisos įstaigų darbuotojai, atvirkščiai, visus tris įvaizdžio dėmenis vertina teigiamai: palankiausiai vertinamas paslaugų, mažiau palankiai – aplinkos, o santykinai mažiausiai palankiai (bet vis tiek vidutiniškai teigiamai) – socialinis įvaizdis. Palyginus atskirų tyrimo dalyvių grupių suvoktą įvaizdį nustatyta, kad pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, palyginti su 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyviais ir nuteistaisiais, visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis vertina statistiškai reikšmingai geriau. Daug geresni pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojų, palyginti su išorinių grupių dalyvių ir nuteistųjų, įvaizdžio vertinimai gali būti susiję su neadekvačiai padidintu pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojų vertinimu, su neadekvačiai pažemintais visuomenės atstovų ir nuteistųjų vertinimais arba ir su vienu, ir su kitu. Toks didelis pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojų bei išorinės grupės dalyvių ir nuteistųjų įvaizdžio vertinimų atotrūkis taip pat gali liudyti apie vidinės grupės favoritizmo tendenciją ir pataisos įstaigų darbuotojų uždarumą nuo kitos, su pataisos įstaigomis nesusijusios aplinkos. Palyginus išorinės grupės dalyvių ir nuteistųjų vertinimus, buvo nustatytas tik vienas statistiškai reikšmingas skirtumas – visų amžiaus grupių (15–25 m., 26–49 m. ir 50–82 m.) išorinės grupės dalyviai, palyginti su nuteistaisiais, daug geriau vertino pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį.

Visų tyrimo dalyvių grupių duomenų analizė atskleidė, kad visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis statistiškai reikšmingai geriau vertina: a) vedę (ištekėjusios) tyrimo dalyviai (-ės), palyginti su nevedusiais (netekėjusiomis) ir išsiskyrusiais (-usiomis); b) aukštąjį išsilavinimą įgiję tyrimo dalyviai, palyginti su įgijusiais vidurinį ir žemesnį už vidurinį išsilavinimą. Taigi turima šeima ir aukštasis išsilavinimas galimai pagerina tyrimo dalyvių suvoktą pataisos įstaigų įvaizdį.

Pataisos įstaigų įvaizdžio vertinimams taip pat svarbus teisinis išsilavinimas: tyrimo dalyviai, kurie studijuoja ar studijavo teisę, palyginti su tais, kuriems neteko išklausti jokių teisinių disciplinų, statistiškai reikšmingai geriau vertina visus įvaizdžio dėmenis, o palyginti su išklaususiais kokias nors teises disciplinas, – socialinį įvaizdį. Šie duomenys netiesiogiai patvirtina ankstesnių tyrimų rezultatus, kad teisę studijavę / studijuojantys asmenys, palyginti su kitais, yra labiau įsipareigoję paklusti įstatymams, išreiškia palankesnę požiūrį į teisėsaugos pareigūnus ir geriau vertina jų elgesį (Valickas *et al.*, 2013).

Išorinės grupės dalyvių lankymasis pataisos įstaigose ir įvaizdžio įverčiai nebuvo reikšmingai susiję (kartu reikia pažymėti, kad pataisos įstaigose lankėsi tik nedidelė tyrimo dalyvių dalis: 15–25 m. – 8,7 proc., 26–49 m. – 19,5 proc. ir 50–82 m. – 13,2 proc.). Tačiau jų artimųjų / pažįstamų lankymasis pataisos įstaigose tam tikrais atvejais buvo reikšmingas. Pavyzdžiui, 50–82 metų išorinės grupės dalyviai, kurių artimieji / pažįstami bent kartą lankėsi pataisos įstaigoje, palyginti su tais, kurių artimieji / pažįstami pataisos įstaigoje niekada nesilankė, daug blogiau vertino visus įvaizdžio dėmenis, o 26–49 metų dalyviai atitinkamai daug blogiau vertino pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį. Taigi šiais atvejais netiesioginė (artimųjų / pažįstamų) patirtis pablogino suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio vertinimus. O domėjimasis žiniasklaidoje pateikiama informacija pagerino suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio vertinimus: tie tyrimo dalyviai, kurie domėjosi žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas (palyginti su nesidomėjusiais), statistiškai reikšmingai geriau vertino visus įvaizdžio dėmenis.

Darbuotojų darbo vietos ir jų suvokto pataisos įstaigų įvaizdžio ryšio analizė atskleidė, kad pataisos namuose dirbantys asmenys, palyginti su Probacijos tarnybos regionų skyrių darbuotojais, pataisos įstaigų aplinkos ir paslaugų įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau (gali būti, kad tai susiję su skirtingu šių darbuotojų darbo pobūdžiu). Be to, Panevėžio (moterų) pataisos namų darbuotojai paslaugų ir socialinį įvaizdį vertina statistiškai reikšmingai geriau nei daugelio kitų pataisos namų darbuotojai (gali būti, kad su šiais skirtumais susijusi nuteistųjų lytis, taip pat pataisos įstaigos mikroklimatas ir darbo sąlygos; tačiau šias ir kitas anksčiau iškeltas prielaidas reikėtų patikrinti empiriškai).

Galiausiai paaiškėjo, kad kuo daugiau laiko nuteistieji yra praleidę laisvės atėmimo vietoje, tuo prasčiau jie vertina visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis. Taigi ilgesnis laikas, praleistas laisvės atėmimo vietoje, didina nuteistųjų neigiamą pataisos įstaigų atžvilgiu.

Išvados

1. Išorinės grupės dalyviai skirtingus pataisos įstaigų ir darbuotojų įvaizdžio dėmenis vertina skirtingai: aplinkos ir paslaugų įvaizdį – silpnai teigiamai, o socialinį – silpnai neigiamai. Visi išorinės grupės dalyviai santykinai palankiausiai vertina aplinkos įvaizdį, o santykinai mažiausiai palankiai (silpnai neigiamai) – socialinį įvaizdį.
2. Jauniausi (15–25 m.) išorinės grupės dalyviai, palyginti su kitomis amžiaus grupėmis (26–49 m. ir 50–82 m.), visus tris įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) vertina statistiškai reikšmingai prasčiau.
3. Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai visus tris įvaizdžio dėmenis vertina teigiamai: palankiausiai – paslaugų, mažiau palankiai – aplinkos, o santykinai mažiausiai palankiai (bet vis tiek vidutiniškai teigiamai) – socialinį įvaizdį.
4. Nuteistieji visus tris pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio dėmenis vertina neigiamai: santykinai mažiausiai nepalankiai – aplinkos, dar labiau nepalankiai – paslaugų, o labiausiai nepalankiai – socialinį įvaizdį.
5. Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, palyginti su 15–25, 26–49 ir 50–82 metų išorinės grupės dalyviais bei nuteistaisiais, visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis (aplinkos, paslaugų ir socialinį) vertina statistiškai reikšmingai geriau.
6. Visų amžiaus grupių (15–25 m., 26–49 m. ir 50–82 m.) išorinės grupės dalyviai, palyginti su nuteistaisiais, statistiškai reikšmingai geriau vertina pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį.
7. Su suvoktu pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžiu daugiau ar mažiau susijusios šios tyrimo dalyvių charakteristikos: lytis, šeiminių padėtis, išsilavinimas, gyvenamoji vieta, įgytos teisinės žinios, domėjimasis žiniasklaidoje pateikiama informacija apie pataisos įstaigas, išorinės grupės

dalyvių artimųjų / pažįstamų lankymasis pataisos įstaigose, pataisos įstaigų darbuotojų einamos pareigos, darbo stažas ir darbovietė, taip pat nuteistiesiems paskirtų bausmių skaičius, laikas, praleistas laisvės atėmimo vietoje, ir laisvės atėmimo vieta.

8. Pataisos įstaigų vadovybė ir jų darbuotojai turėtų skirti daugiau dėmesio savo įvaizdžiui valdyti ir tikslingai formuoti (pvz., siekti, kad visuomenės atstovų (ypač jauniausios grupės) suvoktas įvaizdis taptų labiau pozityvus, taip pat mažinti darbuotojų, išorinių grupių atstovų ir nuteistųjų suvokto įvaizdžio atotrūkį).

Literatūra

- Ashforth, B. E.; Mael, F. (1989). Social identity theory and the organization. *The Academy of Management Review*, 14(1), 20–39. <https://doi.org/10.2307/258189>.
- Asimow, M. et al. (2005). Perceptions of lawyers – a transnational study of student views on the image of law and lawyers. *International Journal of the Legal Profession*, 12(3), 407–436. <https://doi.org/10.1080/09695950500420358>.
- Bennett, J. (2006). The good the bad and the ugly: The media in prison films. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 45(2), 97–115. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2006.00408.x>.
- Berkowitz, R. (2004). The accusers: Law, justice and the image of prosecutors in Hollywood. *Griffith Law Review*, 13(2), 131–152. <https://doi.org/10.1080/10383441.2004.10854537>.
- Caldeira, G. A. (1977). Children's images of the Supreme Court: A preliminary mapping. *Law and Society Review*, 11, 851–871.
- Cecil, D. K. (2007). Looking beyond 'Caged Heat': Media images of women in prison. *Feminist Criminology*, 2, 304–326. <https://doi.org/10.1177/1557085107306142>.
- Cecil, D. K. (2010). Televised images of jail: Lessons in controlling the unruly. *Sociology of Crime, Law and Deviance*, 14, 67–88. [http://dx.doi.org/10.1108/S1521-6136\(2010\)0000014007](http://dx.doi.org/10.1108/S1521-6136(2010)0000014007).
- Čunichina, K. et al. (2018). Vaikų suvoktas teisėjų ir teismų įvaizdis. Iš: Valickas, G. (red.) (2018). *Teisėjų elgesio ir įvaizdžio socialinė percepcija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 609–644.
- Derbyshire, R. L. (1968). Children's perceptions of the police: A comparative study of attitudes and attitude change. *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 59(2), 183–190. doi: 10.2307/1141938.
- Derocher, R. J. (2003). The court of public opinion: Bars launch efforts to improve image of lawyers. *Bar Leader*, 27(3), 10–13.
- Dobryninas, A. ir kt. (2012). *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Dutton, J. E.; Dukerich, J. M.; Harquail, C. V. (1994). Organizational images and member identification. *Administrative Science Quarterly*, 39(2), 239–263. <https://doi.org/10.2307/2393235>.
- Fremelin, R. H.; Frank, R. E.; Pevna, J. D. (1972). A positive public image of the courts. *American Bar Association Journal*, 58(4), 390–391.
- Gatewood, R. D.; Gowan, M. A.; Lautenschlager, G. J. (1993). Corporate image, recruitment image, and initial job choice decisions. *The Academy of Management Journal*, 36(2), 414–427. doi: 10.2307/256530.
- Gurevitch, M.; Danet, B.; Schwartz, G. (1971). The image of the police in Israel. *Law and Society Review*, 5(3), 367–388. doi: 10.2307/3052842.
- Hastie, W. H. (1973). Judicial role and judicial image. *University of Pennsylvania Law Review*, 121(5), 947–961.
- Kääriäinen, J.; Isotalus, P.; Thomassen, G. (2016). Does public criticism Erode trust in the police? The case of Jari Aarnio in the Finnish news media and its effects on the public's attitudes towards the police. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 17(1), 70–85. <https://doi.org/10.1080/14043858.2016.1144315>.
- Kazoleas, D.; Kim, Y.; Moffitt, M. A. (2001). Institutional image: A case study. *Corporate Communications: An International Journal*, 6(4), 205–216. <https://doi.org/10.1108/EUM0000000006148>.
- Korablev, S. (2012). How can we form a positive image of the police employee? *Statutes and Decisions*, 47(5–6), 143–149.
- Lee, M.; McGovern, A. (2013). Force to sell: Policing the image and manufacturing public confidence. *Policing and Society: An International Journal of Research and Policy*, 23 (2), 103–124. <https://doi.org/10.1080/10439463.2011.647913>.
- Lemmink, J.; Schuijff, A.; Streukens, S. (2003). The role of corporate image and company employment image in explaining application intentions. *Journal of Economic Psychology*, 24(1), 1–15. [https://doi.org/10.1016/S0167-4870\(02\)00151-4](https://doi.org/10.1016/S0167-4870(02)00151-4).

- Lim, V. K. G.; Teo, T. S. H.; See, S. K. B. (2000). Perceived job image among police officers in Singapore: Factorial dimensions and differential effects. *The Journal of Social Psychology*, 140(6), 740–750. <https://doi.org/10.1080/00224540009600514>.
- Mawby, R. C. (2001). Promoting the police? The rise of police image work. *Criminal Justice Matters*, 43(1), 44–45.
- Murphy, M. J. (1965). Improving the law enforcement image. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, 56(1), 105–108.
- Roberts, J. V.; Hough, M. (2005). The state of the prisons: Exploring public knowledge and opinion. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 44(3), 286–306. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2005.00373.x>.
- Ross, J. I.; Sneed, V. (2018). How American-based television commercials portray convicts, correctional officials, carceral institutions, and the prison experience. *Corrections: Policy, Practice and Research*, 3(2), 73–91. <https://doi.org/10.1080/23774657.2017.1318318>.
- Rowden, E.; Wallace, A. (2018). Remote judging: The impact of video links on the image and the role of the judge. *International Journal of Law in Context*, 14, 504–524. <https://doi.org/10.1017/S1744552318000216>.
- Salzmann, V. S.; Dunwoody, P. T. (2005). Prime-time lies: Do portrayals of lawyers influence how people think about the legal profession? *SMU Law Review*, 58, 411–462.
- Si, S. X.; Hitt, M. A. (2004). A study of organizational image resulting from international joint ventures in transitional economies. *Journal of Business Research*, 57, 1370–1377.
- Siegel, G. W. (1964). The public's image of the juvenile court. *Juvenile Court Judges Journal*, 15(4), 7–12.
- Smidts, A.; Pruyn, A. T. H.; Van Riel, C. B. M. (2001). The impact of employee communication and perceived external prestige on organizational identification. *Academy of Management Journal*, 49(5), 1051–1062.
- Sundt, J. L. (2009). Good job or dirty job? Public perceptions of correctional employment. *Federal Probation*, 73(3) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/73_3_5_0.pdf [žiūrėta 2020 m. sausio 22 d.].
- Valickas, G.; Jarutienė, L. (2014). Pedofilijos skandalo metu informaciniame žinių portale *Delfi* ir dienraštyje *Lietuvos rytas* pateikto teisėjų įvaizdžio ypatumai. *Teisė*, 92, 19–33. doi: 10.15388/Teise.2014.3913.
- Valickas, G. et al. (2013). *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Valickas, G.; Šeršniovaitė, D.; Mikuličiūtė, V. (2015). Išorinis ir vidinis teisėjų ir teismų įvaizdis. *Teisė*, 97, 38–56. doi: 10.15388/Teise.2015.97.9823.
- Vickovic, S. G.; Griffin, M. L.; Fradella, H. F. (2013). Depictions of correctional officers in newspaper media: An ethnographic content analysis. *Criminal Justice Studies*, 26(4), 455–477. <https://doi.org/10.1080/1478601X.2013.823423>.
- Wittenberg, P. M. (1997). Leadership and the management of agency image. *Federal Probation*, 61(3), 46–49.
- Wright, R. F.; Levine, K. L. (2014). The cure for young prosecutors' syndrome. *Arizona Law Review*, 56(4), 1065–1128.
- Yim, Y.; Schafer, B. D. (2009). Police and their perceived image: How community influence officers' job satisfaction. *Police Practice and Research: An International Journal*, 10(1), 17–29. <https://doi.org/10.1080/15614260802128658>.
- Zernova, M. (2012). The public image of the contemporary Russian police: Impact of personal experiences of policing, wider social implications and the potential for change. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 35(2), 216–230. <https://doi.org/10.1108/13639511211229969>.

Peculiarities of the Image of Correctional Agencies and Employees

Violeta Cimalanskaitė-Kazlauskienė

(Vilnius University)

Gintautas Valickas

(Vilnius University)

S u m m a r y

The aim of the study is to investigate the character, similarities and differences of the image (or its separate aspects) of correctional agencies and employees perceived by the employees of correctional agencies (n = 342), convicts (n = 361) and general public representing different age groups (n = 1023), as well as the relations among the image of correctional agencies and employees, experience accumulated by participants, and sociodemographic characteristics.

The participants completed the “Image of Correctional agencies and employees” questionnaire developed by us. Findings showed that the image of environment and the image of services perceived by all external groups (outsiders) was weakly positive, while the social image – weakly negative. The youngest (15–25 year old) participants, compared to all older ones (26–49 year olds and 50–86 year olds), appraised all aspects of the image of correctional agencies and employees much more unfavourably.

The employees of correctional agencies appraised all aspects of the image positively: most favourably – the image of services, less favourably – the image of environment, and the relatively least favourably (on the average, positively) – the social image. On the contrary, convicts appraised all aspects of the image negatively: the relatively least unfavourably – the image of environment, more unfavourably – the image of services and most unfavourably – the social image. Employees of correctional agencies, in comparison with participants from all external groups and with convicts, gave more favourable opinions about all aspects of the image (environmental, service and social). However, participants from all external groups, compared to convicts, rated the environmental image only as more favourable.

Appraisals of the image of correctional agencies and employees given by participants were related to various factors, such as gender, family status, education, acquired knowledge of the law, family members’ / acquaintances’ visits in correctional agencies, work place, position and work experience, term of residence in correctional institution, number of received penalties, etc. The gathered data suggests that leaders and employees of correctional agencies should give more attention for their image and should begin the process of managing and improving that image.

Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio ypatumai

Violeta Cimalanskaitė-Kazlauskienė

(Vilniaus universitetas)

Gintautas Valickas

(Vilniaus universitetas)

S a n t r a u k a

Tyrimo tikslas – atskleisti pataisos įstaigų darbuotojų (n = 342), nuteistųjų (n = 361) ir įvairaus amžiaus išorinės (vienuomenės) grupės atstovų (n = 1023) suvokto pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio (tam tikrų jo dėmenų) pobūdį, panašumus ir skirtumus, taip pat pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio, tyrimo dalyvių sukauptos patirties ir socio-demografinių charakteristikų sąsajas.

Tyrimo dalyviai pildė mūsų sukurtą *Pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio* klausimyną. Gauti rezultatai parodė, kad išorinės grupės dalyviai pataisos įstaigų ir jų darbuotojų aplinkos bei paslaugų įvaizdį vertina silpnai teigiamai, o socialinį – silpnai neigiamai.

Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai visus tris įvaizdžio dėmenis vertina teigiamai: palankiausiai – paslaugų, mažiau palankiai – aplinkos, o santykinai mažiausiai palankiai (bet vis tiek vidutiniškai teigiamai) – socialinį įvaizdį. Nuteistieji, atvirkščiai, visus tris pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžio dėmenis vertina neigiamai: santykinai mažiausiai nepalankiai – aplinkos, dar labiau nepalankiai – paslaugų, o labiausiai nepalankiai – socialinį įvaizdį. Pataisos įstaigų ir Probacijos tarnybos darbuotojai, palyginti su išorinės grupės dalyviais bei nuteistaisiais, visus pataisos įstaigų įvaizdžio dėmenis vertina daug geriau. O išorinės grupės dalyviai, palyginti su nuteistaisiais, daug geriau vertina tik pataisos įstaigų aplinkos įvaizdį.

Su suvoktu pataisos įstaigų ir jų darbuotojų įvaizdžiu yra susijusios šios tyrimo dalyvių charakteristikos: lytis, šeiminių padėtis, išsilavinimas, įgytos teisinės žinios, išorinės grupės dalyvių artimųjų / pažįstamų lankymas pataisos įstaigose, pataisos įstaigų darbuotojų einamos pareigos, darbo stažas ir darbovietė, nuteistiesiems paskirtų bausmių skaičius, laikas, praleistas laisvės atėmimo vietoje, ir kt. Gauti duomenys leidžia teigti, kad pataisos įstaigų vadovybė ir jų darbuotojai turėtų skirti daugiau dėmesio savo įvaizdžiui, imtis jį valdyti ir tikslingai formuoti.

Gintautas Valickas yra Vilniaus universiteto Psichologijos instituto profesorius, Teisės ir kognityvinės psichologijos katedros vedėjas. Baigęs psichologijos studijas, pradėjo dirbti ir iki šiol dirba Vilniaus universitete. Doktorantūros studijas baigė ir daktaro disertaciją apgynė Maskvos Lomonosovo universitete, stažavosi Oksfordo ir Oslo universitetuose, Freiburgo Makso Planko bei Helsinkio Europos nusikaltimų prevencijos ir kontrolės institutuose. Svarbiausi moksliniai interesai ir tyrimų sritys – teisės psichologija, procedūrinis teisingumas, sprendimų priėmimas, stresas ir jo įveika.

Gintautas Valickas is a professor at the Institute of Psychology at Vilnius University and head of the Forensic and Cognitive Psychology Department. After graduating from psychology, he started working and still works at Vilnius University. He completed his doctoral studies and defended his doctoral dissertation at Lomonosov University in Moscow, internships at Oxford and Oslo Universities, Max Planck at Freiburg and the European Crime Prevention and Control Institute in Helsinki. His main research interests and areas of research include psychology of law, procedural justice, decision making, stress and coping.

Violeta Cimalanskaitė-Kazlauskienė yra Vilniaus universiteto Psichologijos instituto Teisės ir kognityvinės psichologijos katedros doktorantė. Pagrindinės mokslinių interesų ir tyrimų sritys – penitencinė psichologija, sprendimų priėmimas, kriminalinis elgesys.

Violeta Cimalanskaitė-Kazlauskienė is a PhD student at the Department of Forensic and Cognitive Psychology, Institute of Psychology, Vilnius University. Her main research interests include penitentiary psychology, decision making, criminal behavior.